

IV. Medalioane/ Medallions

Un dascăl de elită al Aradului: Sabin Evuțianu (1889-1977)

An elite professor from Arad: Sabin Evuțianu (1889-1977)

*Dumitru Tomoni,
Societatea de Științe Istorice – Filiala Făget*

Abstract

Top-notch schoolmaster, man of culture, trainer, chief of the teaching in the area of Banat for more than two decades, as well as president of the provincial branch of „The Art of Banat”, Sabin Evuțianu played an exceptional part in the school and cultural life of Banat. After he has finished primary school in Pecica (the county of Arad) he attended the secondary school in Brad, he went to high school in Oradea and Brașov and later he attended the university in Budapest. After graduating from university he worked as a teacher in Caransebeș and Arad and on the 1st of May 1923 he moved to Timișoara where he was appointed inspector (1923-1929) and School Inspector General (1929-1946).

Key words: schoolmaster, School Inspector general, The Regional Branch of „The Art of Banat”, publisher

Dascăl de elită, prin vocație și formație, ajuns în fruntea învățământului bănățean timp de peste două decenii și președinte al Regionalei „Astra Bănățeană” timp de peste un deceniu, Sabin Evuțianu a avut un rol de excepție în viața școlară și culturală a Banatului¹.

S-a născut la 23 iulie 1889 în comuna Pecica, județul Arad, într-o familie de preoți din Țara Moților. Localitatea copilăriei era „un sat de câmpie ca oricare altul”, cu „uliți largi, case arătoase și bine gospodărite,

¹ Dumitru Tomoni, *Sabin Evuțianu. Un dascăl în slujba neamului*, Timișoara, Edit. Eurostampa, 2014.

oameni harnici, mândri și îndestulați, verdeață și lumină multă”². Tatăl său, Ioan Evuțianu, moț din Zarand, după ce termină teologia la Arad ajunge preot la Vinga și din 1888 la Pecica – Română. Mama sa era bănățeană din comuna Vinga, fiica preotului Antoniu Todorescu. Prin părinții săi Evuțianu sintetiza „perseverența ardeleanului cu suplețea și orizontul larg al bănățeanului”³. Din păcate, a rămas orfan de ambii părinți încă de la vârsta de zece ani fiind susținut de familia profesorului Oprișa de la Brad și de unchiul său, Aurel Sadici. Pierderea mamei la vârsta de 6 ani i-a marcat copilăria, chiar dacă s-a bucurat de afecțiunea familiei profesorului Pavel Oprișa, viitorul socru: „Se întâmpla cateodată că, înduioșat de dragostea de mamă de care se bucurau acum trei copii ai familiei Oprișa, să nu pot adormi seara, imediat. Plângeam în ascuns, dornic și eu de o astfel de dragoste ce acum, departe și de bunica mea, îmi lipsea. Mă simțeam și mai părăsit când, după Paștile din 1900, l-am lăsat pe tata în patul de suferință”⁴. Moartea tatălui în 23 aprilie 1900 a complicat și mai mult situația copilului rămas acum în supravegherea bunicii. După ce a terminat școala primară la Pecica, a urmat gimnaziul la Brad și liceul la Oradea și Brașov, fiind bursier al Fundației „Elena Ghiba Birta”. La Oradea învață în limba maghiară, cu dicționarul maghiar – român, mai mult „pe de-a rostul”, într-un mediu șovin ce-i va influența gândirea și atitudinea față de procesul de învățământ: „Impresiile păstrate din acești ani (1902/3 și 1903/4) au fost, cred, între cei mai hotărâtori pentru concepția de viață ce mi-am format și mi-am impus mai târziu, asemenea și pentru atitudinea mea, la timpul său, în ce privește politica școlară”⁵. De aceea, decizia unchiului său de a-l trimite la liceul românesc din Brașov îi provoacă o mare bucurie: „Am renăscut în Brașov. Alt orizont, altă atmosferă, alt mediu, alți profesori și alți colegi, cu alte concepții. Nu m-a speriat sau descurajat nici faptul, că până-n noiembrie a trebuit să dau un examen de diferență la limba greacă. Niciodată în viața mea n-am învățat cu ardoare ca atunci. Am trecut în mod strălucit aceste ex [amene] de diferență, în curând mi-am întrecut colegii, iar la finea anului școlar am fost primul elev în clasă, luând premiul pentru studii și premiul de moralitate pe liceu”⁶. În clasa a VIII a, a fost numit de către corpul didactic „prefect al liceului” cea mai înaltă responsabilitate ce se putea acorda unui

² Sabin Evuțianu, *Clipe trăite*, Ediție îngrijită de Anton Ilica, Arad, Edit. Universității „Aurel Vlaicu”, 2013, p. 13 (în continuare: Sabin Evuțianu, *Clipe...*).

³ C.N. Mihalache, *Un participant la Unirea de la 1 Decembrie 1918: Sabin Evuțian în „Orizont”*, Timișoara, an. XXVIII, nr. 48/1977, p. 3.

⁴ Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 28.

⁵ *Ibidem*, p. 30.

⁶ *Ibidem*, p. 31.

elev cu rezultate deosebite la învățătură, cu un comportament ireproșabil, dar și cu deprinderi organizatorice. Prefectul liceului era funcție de încredere și de răspundere, „mâna dreaptă” a directorului în raporturile lui cu elevii, răspunzător de atitudinea și comportamentul elevilor⁷.

Spiritul deschis, colegial, corect și competitiv promovat la liceul din Brașov, dar și pregătirea, dăruirea și omenia profesorilor l-au influențat pe Evuțianu în alegerea carierei profesionale. Peste ani își va aminti cu bucurie și nostalgie de acea perioadă: „Cei mai luminoși doi ani din viața mea!... Să fie acesta o simplă impresie, datorată atât vârstei de atunci, cât mai ales contrastului izbitor între ceea ce am lăsat la Oradea și am găsit aici!? Am meditat adesea și astăzi păstrez aceeași concluzie: profesorii mei din Brașov au fost educatori în clasicul înțeles (nu al cuvântului ci) al noțiunii, dar ca educatori au avut toată înțelegerea pentru frământările celei mai eroice epoci a tinereții (adolescența), știind să le canalizeze cu un entuziasm egal celui pe care-l întreținea focul tinereții noastre”⁸.

Format în spiritul școlii românești de la Brașov, Evuțianu nu putea uita gestul de o „rară noblețe” a profesorului de istorie, Ioan Petrovici: „În primăvara lui 1906, ca în fiecare an de altfel, un grup de elevi brașoveni și profesorii lor se pregăteau pentru o lungă excursie în Italia. Cotizaseră ani de zile. Eu, orfan de ambii părinți, bursier, nici că mă puteam gândi să mă asociez acestui grup favorizat de soartă. În preziua plecării, profesorul meu de istorie, Ioan Petrovici, intrând la lecție, își oprește privirea-i blajină asupra mea «Vrei să mergi în Italia?» ... zic: «Sunt orfan, nici în vis nu cutez...» Un zâmbet părintesc, apoi: «Să te pregătești, mâine seară plecăm»”⁹. Și într-adevăr, a plecat într-o excursie de 24 de zile vizitând Budapesta, Fiume, Abbazia, Ancora, Roma, Napoli, Florența și Veneția. Puternic impresionat de cele văzute, Evuțianu a trimis impresiile ziarului „Poporul Român” din Budapesta, care le-a publicat nesemnate, sub titlul „Studentii din Brașov la Roma”. Aceste corespondențe marcau începutul activității publicistice a lui Sabin Evuțianu.

În urma examenului susținut în clasa a VIII-a obține premiul întâi, iar la examenul de capacitate calificativul „eximio modo”¹⁰.

Beneficiind de o bursă acordată de Fundația „Emanuil Gojdu”¹¹, a urmat în perioada 1906-1910, Facultatea de Filosofie de la Universitatea din

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 32-33.

⁹ *Ibidem*, p. 33.

¹⁰ *Ibidem*, p. 34.

¹¹ Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 438.

Budapesta, obținând licența în anul 1911. În 1912 trece examenul pedagogic și devine profesor de științe ale naturii și geografie. În timpul anilor de studenție a fost ales secretar și în anul IV, președinte al Societății „Petru Maior” din Budapesta, la activitățile organizate de el participând printre alții și scriitorul Ion Luca Caragiale și fruntașul mișcării naționale din Ardeal, Vasile Lucaciu¹².

Aici s-a inspirat din ideile mișcării naționale ale timpului și a cunoscut spiritul militant în care s-au format tinerii români înregimentați sub drapelul românesc al Societății academice „Petru Maior”, adevărată cetățuie de rezistență românească, de lumină spirituală și de conștiință națională. Mediul spiritual întâlnit în cadrul acestei societăți, a avut un rol decisiv în formarea personalității viitorului dascăl și în întreaga sa evoluție intelectuală, după propria-i mărturisire: „La Budapesta, unde studiau cei mai mulți studenți români, am găsit atmosfera generației Luceafărului lui Octavian Goga, consacrat deja poet al pătimirii noastre și atmosfera ziarului «Lupta» redactat pe atunci, de inimosul român tipograf D. Birăuțiu. Bădă Cârțan, care în drumul său spre și de la Roma a poposit la societatea noastră studențească «Petru Maior», venea adesea cu noutăți literare și cu vești de mari nădejdi aduse din «Regat» prin «Vama Cucului»”¹³.

Evuțianu a ocupat funcția de președinte al Societății „Petru Maior” într-o perioadă de revitalizare a mișcării naționale când, „dinspre țară” bătea „un vânt naționalist. Antagonismele dintre cele două tabere de studenți – români și mai puțin români – se asuceau.” De aceea, Evuțianu consideră că societatea avea obligația de a sprijini unitatea culturală a tuturor românilor, prin toate mijloacele, inclusiv prin ridicarea materială și culturală a țăranilor și meșteșugarilor români: „Să ne obișnuim de pe acum a ne întoarce la cei rămași în urmă, care duc greul vieții, țăranii și meșteșugarii noștri, ... căci numai ridicându-i pe ei spre noi vom putea realiza odată și peste tot... unitatea culturală a românilor”¹⁴.

Articolele social – culturale și comemorative publicate în perioada studenției în ziarul „Tribuna” din Arad - „O poveste tristă”, „Un caz de boală socială”, „Bleriot zboară... O pagină din zbuciumările câtorva sute de

¹² Ed. I. Găvănescu, *Un luptător pentru unirea de la 1918: profesorul Sabin Evuțianu* în „Revista de pedagogie”, nr. 7/1978, p. 49; vezi și Gheorghe Luchescu, *Un om al școlii – Sabin Evuțianu* în „Renașterea bănățeană”, an. XI, nr. 3473 din iulie 2001.

¹³ Sabin Evuțianu, *Alba Iulia în amintirea generației din 1918* în „Mitropolia Banatului”, an XVIII, nr. 10 – 12, Timișoara, 1968, p. 586 (în continuare: Sabin Evuțianu, *Alba Iulia...*)

¹⁴ Apud Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 37.

mii de suflete” etc. – prevesteau destinul unui intelectual preocupat de problemele și aspirațiile semenilor săi¹⁵.

La serbările „Astrei”, ținute în vara anului 1911 la Blaj, unde Aurel Vlaicu a zburat pentru prima dată în fața publicului, lui Evuțianu i se comunicase de către episcopul Caransebeșului, Miron Cristea, numirea ca profesor suplinitor de științe naturale și geografie la Școala Normală din Caransebeș. Această numire îi produce o firească bucurie, pentru că o mai veche dorință devenea realitate: „Eram atât de fericit, încât aș fi fost în stare să încerc și eu să zbor... Am găsit acceptabilă, ba chiar firească, condiția ce mi s-a pus, unica de altfel, că, școala având caracter confesional, va trebui să urmez în particular cursurile teologice”.¹⁶

Optând pentru nobila meserie de dascăl într-o perioadă când mulți dintre slujitorii școlii românești erau adevărați apostoli ai neamului, Evuțianu era conștient că îmbrățișează „o carieră de jertfelnicie”. Această convingere o va mărturisi și viitoarei soții după ce și-a luat în primire catedra: „Să mă vezi cu câtă plăcere merg la ore, cu câtă răbdare, bunătate și dragoste mă ocup de elevii mei. Le explic, le citesc părți utile și frumoase din lectură, îi duc în mijlocul naturii, îi pun la treabă în micul nostru laborator, desenăm împreună, le arăt toate și îi învăț la toate. Simt cum îmi fac loc în sufletul lor și că le sunt drag...”¹⁷.

Cu aceeași pasiune a organizat numeroase drumeții și excursii cu elevi, laboratorul de chimie și muzeul de științe naturale împreună cu referentul școlar, Ștefan Jianu. Preocupat permanent de a folosi cele mai adecvate strategii didactice a introdus în predarea științelor naturale metoda experimentală folosind experimentul cu caracter de investigare, de demonstrație și aplicare atât în laborator cât și pe terenul agricol, astfel că al sfârșitul anului școlar elevii știau să efectueze disecții, să realizeze colecții și să facă toate experiențele de fiziologie vegetală și fizico-chimică necesare învățământului primar. Încerca prin metodele folosite în procesul de predare-învățare să stârnească interesul elevilor, să-i facă curioși și dornici de a afla noi lucruri folositoare, să se împrietenească cu ei¹⁸.

La 8 mai 1912 st. n., Evuțianu a susținut la Budapesta examenul pedagogic în fața unei Comisii de stat pentru examinarea profesorilor

¹⁵ *Ibidem*, p. 39.

¹⁶ Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 42.

¹⁷ Apud Victor Dobrescu, *Un luptător pentru Unirea de la 1918 – prof. Sabin Evuțian (1889-1977)* în „Banatica”, Reșița, nr. 7/1983, p. 376 (în continuare: Victor Dobrescu, *Un luptător pentru Unire...*).

¹⁸ *Ibidem*.

secundari, obținând diploma de profesor pentru licee și devenind astfel profesor titular provizoriu¹⁹.

Preocupările pedagogice ale tânărului profesor se reflectă și în colaborarea acestuia cu una dintre cele mai importante reviste de specialitate din Banat, „Educatorul”. Un model de profesionalism, rigoare pedagogică și intuiție educațională îl reprezintă studiul intitulat „Științele naturale în școala populară”²⁰.

În acest studiu Evuțianu se pronunță pentru reconsiderarea rolului științelor naturale în școală pentru că „omul se naște, trăiește și moare în natura vie, ce-l înconjoară, e nedezlipit de ea, însăși viața fiind în viața ei”, iar natura „îl învață pe om, că un Dumnezeu stăpânește lumea, căruia el trebuie să i se închine, și să i se apropie pe calea desăvârșirii”²¹. În ciuda rolului important pe care-l au științele naturale, de multe ori programa școlară este defectuos structurată referindu-se la plante și animale din alte țări și ignorându-se cele pe care copilul le vede zilnic. Nici măiestria pedagogică nu este totdeauna la înălțimea misiunii dascălului dacă „toate animalele se descriu după același mers, cu aceleași întrebări monotone... elevii se bucură și au interes numai la începutul prelegerii, când intuindu-li-se animalul respectiv au ceva nou ori frumos înainte; după aceea s-a isprăvit cu interesul și urmează apatia, răspunsurile de mântuială. Elevii știu [din]nainte întrebările dascălului, aceleași întotdeauna”²². Pe cale de consecință, scopul științelor naturale în școală „nu numai că nu e atins dar nici chiar apropiat”.

Evuțianu își încheie studiul cu o concluzie amară: „Științele naturale atât de însemnate în educația școlii populare sunt neglijate. Băiatul care aduce cu sine dispoziții înnăscute, pleacă din școală cu ele sufocate ori șterse.” Fire pozitivă și optimistă, Evuțianu identifică soluții pertinente, valide și astăzi, poate mai mult decât acum un secol: „Îndărăt la natură! Asta să fie lozinca noastră. Și datoria e în primul rând a noastră, a dascălilor de orice soi, să stărpim piedicile ce ne stau în cale prin dragoste față de natură, prin muncă cu chibzuială și cu un dor crescând de desăvârșire a învățământului nostru și a mijloacelor lui”²³.

La 1 septembrie 1913, după moartea renumitului pedagog dr. Petru Pipoș de la Preparandia din Arad, Evuțianu a fost transferat la această prestigioasă școală pe catedra de științe pedagogice. Era o recunoaștere a preocupărilor sale pedagogice manifestate constant încă de la debutul în

¹⁹ Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 45.

²⁰ „Educatorul”, Caransebeș, an. V, nr. 6, iunie 1913, p. 89-100.

²¹ *Ibidem*, p. 89.

²² *Ibidem*, p. 91.

²³ *Ibidem*.

învățământ și a vocației de dascăl. La Arad manifestă același interes pentru modernizarea învățământului: organizează cursuri în aer liber și numeroase excursii, susține conferințe cu caracter pedagogic, reorganizează Școala de aplicație, întocmește un „Normativ pentru organizarea învățământului practic în școala normală” și experimentează cu elevii noi metode de predare în cadrul pedagogiei aplicate, organizează cu elevii școlilor secundare din Arad primele unități de cercetași etc²⁴. Preocupările pedagogice se manifestă prin publicarea mai multor articole în revista „Biserica și școala”, cel mai important fiind o recenzie a abecedarului lui Iosif Moldovan – „Cetit-scrisul și ABC-ul fonomimic al d-lui I. Moldovan” – în care arată că cititul și scrisul reprezintă temelia culturii omenești, mijlocul prin care individul asimilează moștenirea spirituală a înaintașilor și o transmite urmașilor²⁵.

La Arad, Sabin Evuțianu continuând o mai veche tradiție a familiei a absolvit și studii teologice, fiind hirotonit diacon la 31 decembrie 1914 și prodiacon la 25 decembrie 1918²⁶.

Declanșarea Primului Război Mondial va crea importante probleme și profesorului de pedagogie, căsătorit cu puțin timp în urmă cu Eugenia Oprișa, fiica profesorului de istorie Pavel Oprișa. În ciuda faptului că tânăra familie avea în vara anului 1914 o fetiță, iar Evuțianu fusese hirotonisit diacon, autoritățile maghiare l-au concentrat timp de șapte săptămâni într-un regiment de infanterie din Cluj. Numai în urma intervenției secretarului Consistoriului Eparhial din Arad, Vasile Goldiș, profesorul a fost scutit de armată și a putut să se reîntoarcă la Arad²⁷.

Format la școala militantismului național, la fel ca majoritatea intelectualilor români din generația sa, Evuțianu va desfășura și o constantă activitate de susținere a unității culturale și naționale a tuturor românilor. Și mai intensă va fi această activitate în cursul anului 1918 când se alătură frunțașilor mișcării naționale române din Arad, oraș devenit centrul celor mai importante decizii și acțiuni premergătoare Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Păstrează legătura cu intelectualii din Caransebeș, susținători ai idealului național, fiind convins că pentru realizarea acestui ideal era nevoie de efortul conjugat a tuturor celor care atunci simțeau românește. De aceea va fi unul din colaboratorii gazetei „Lumina” tipărită la Caransebeș din inițiativa episcopului Miron Cristea și a secretarului eparhial dr. Cornel

²⁴ A.P. Codru, *Inspector general Sabin Evuțianu* în “Primăvara Banatului”, an V, nr. 1, 15 octombrie 1943, p. 5.

²⁵ „Biserica și școala”, Arad, nr. 9/1917, p. 3.

²⁶ Arhiva Episcopiei Caransebeșului, *Fond Bisericesc*, dosar 286/1922, nenumărat; vezi și Horia Musta, *Neamul mustonilor în Banat*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2009, p. 658.

²⁷ Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 61.

Corneanu în cursul anului 1918 cu scopul de a promova și populariza activitățile și inițiativele românilor din această zonă. În paginile acestui săptămânal va publica mai multe articole sub genericul „Fapte și învățături”: „În ce stă trănicia popoarelor?”, „De ce slăbește puterea de viață și de ce descrește populația?”, „Puterea noastră de viață în asemănare cu celelalte neamuri din țară” și „Războiul și cei de acasă” și „Războiul și cei duși”²⁸.

Spre sfârșitul anului 1918 Evuțianu a înțeles contextul internațional favorabil destrămării marilor imperii multinaționale și formării de state naționale: „Lumea veche troznește din încheieturi. Dinspre sud, revoluția tinerilor turci declanșează războiul balcanic care duce la destrămarea imprieului otoman, preluđu al descompunerii unui alt imperiu, cel habsburgic, în chiar clipa izbucnirii primului război mondial. Efortul celor ce n-au voit să înțeleagă veacuri de-a rândul, și erau «orbi» și în toamna anului 1918, de a-și mai salva «privilegiile» prin restricții absurde și prin teroare sau prin promisiuni și concesii, s-au izbit de conștiința matură și hotărâtă a neamurilor stăpâne de acum pe propria lor soartă, căci această conștiință era una cu mersul implacabil al istoriei”²⁹. Evuțianu era convins că „zgomotele care unora le păreau a fi trozniturile din încheieturi ale unor monarhii odinioară falnice”, erau percepute de către români drept „zuruitul lanțurilor descătușate și pârâitul oaselor amorțite”³⁰. De aceea, nu va fi surprins de desfășurarea rapidă a evenimentelor în toamna anului 1918. Mai mult, va fi un participant activ și entuziast la pregătirea celui mai înălțător moment din istoria modernă a românilor.

Convins fiind că în acel moment istoric, pentru comunicarea mesajelor, manifestelor și declarațiilor frunțașilor mișcării naționale, în vederea conștientizării importanței momentului trăit, dar și pentru contracararea zvonurilor și insinuărilor tendențioase, „menite a zdruncina încrederea românilor transilvăneni în rosturile României și în poporul ei”, era nevoie de un organ de publicitate, Evuțianu se alătură grupului de intelectuali arădeni care au decis reapariția ziarului „Românul”. Astfel, în după-amiaza zilei de 7 noiembrie 1918, el participă, alături de Vasile Goldiș, Teodor Botiș, Lazăr Iacob și alți intelectuali, la o consfătuire organizată în casa lui Ștefan Cicio-Pop unde s-a luat hotărârea de retipărire

²⁸ Petru Călin, *Tiparul românesc diecezan din Caransebeș, 1885-1918*, vol. I, Reșița, Edit. Banatica, 1996, p. 273-274.

²⁹ Sabin Evuțianu, *Alba Iulia...*, p. 587.

³⁰ Sabin Evuțianu, *Ziarul „Românul” în 1918* în „Piatră de hotar”, Arad, an III, nr. 5-6, 17 mai 1936, p. 67 (în continuare: Sabin Evuțianu, *Ziarul...*).

a ziarului³¹. Directorul publicației era Vasile Goldiș, redactor responsabil, avocatul Sever Miclea, iar redactori, profesorii Teodor Botiș, Sabin Evuțianu și Lazăr Iacob. Lipsa mijloacelor moderne de informare va fi suplinită de entuziasmul și dăruirea redactorilor și colaboratorilor ziarului.

Contextul extern și intern determinat de înfrângerea Puterilor Centrale și destrămarea Imperiului austro-ungar, starea de exaltare națională în care a reapărut ziarul "Românul" și confruntarea celor două lumi desfășurată și la Arad – una reprezentând autoritățile maghiare incapabile să înțeleagă că stăpânirea lor era istorie și cealaltă, reprezentându-i pe românii dornici de a prelua întreaga administrație – sunt prezentate de Evuțianu în articolul "Ziarul <Românul> în 1918", publicat în revista antirevizionistă "Piatră de hotar"³². Derularea evenimentelor internaționale la sfârșitul anului 1918 erau privite și de către Sabin Evuțianu cu optimism și speranțe: "În timp ce în statele Europei Centrale își făcea cale revoluția, adierea caldă a principiului wilsonian de autodeterminare, dinspre apus, iar dinspre răsărit înfrângerea și retragerea puhoiului german, au început a limpezi în sfârșit cerul, lăsând să se strecoare primele raze ale libertății naționale"³³.

Apariția primului număr al ziarului „Românul” în dimineața zilei de 8 noiembrie 1918 st. n., i-a produs profesorului de la Preparandie o justificată bucurie: „Îl priveam, cum privește părintele pe un nou născut. Era mic, avea numai patru pagini, dar spunea atât de mult: «Învierea» ca articol de fond, conținând declarația de liberă determinare a Națiunii Române prin glasul Consiliului Național Român, - un credeu politic al tuturor românilor, «Către Națiunea Română», un apel al Consiliului Național Român, supremul și unicul for politic al românilor din Ardeal și Ungaria, pentru menținerea ordinii, apărarea vieții și avutului oamenilor, «Ordinul de organizare a gărzilor naționale române», inclusiv jurământul de credință și supunere către Consiliul Național Român"³⁴.

În perioada activității desfășurate la ziarul „Românul” (7 noiembrie 1918 - 28 februarie 1919) s-a ocupat cu precădere de problemele social-culturale, „unele comportând un caracter acut polemic, dată fiind propaganda în străinătate a foștilor asupritori în care se străduiau să demonstreze inferioritatea noastră culturală și să arate imposibilitatea noastră de a putea lua în primire și a menține imperiul asupra teritoriilor

³¹ 1918-1998. *Aradul și Marea Unire*, coordonator Alexandru Roz, Arad, Edit. Universității „Vasile Goldiș”, 1999, p. 179; vezi și Vasile Popeangă, *Aradul, centru politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867-1918)*, Timișoara, Edit. Facla, 1978, p. 248.

³² Sabin Evuțianu, *Ziarul...*, p. 67-73.

³³ *Ibidem*, p. 67.

³⁴ *Ibidem*, p. 68-69.

locuite de români”³⁵. Elocvente sunt articolele de fond: „Orbii”, „Inferioritate culturală” și articolul „Datorie, nu merit”. Cea mai mare satisfacție îi va aduce articolul de fond „Golgota”, nesemnlat dar publicat în „Românul” din 16/29 noiembrie 1918: „În preseara mării zile a unirii, în Alba – Iulia, o grupă de delegați îl felicită pe dl. Goldiș pentru acest articol. Dânsul a venit la mine, m-a dus în fața delegaților zicând: «Acesta e autorul articolului și m-a sărutat pe ambii obraji. A fost cea mai frumoasă recompensă pentru tot ce sufletul meu a putut da în vremuri de grele încercări și în clipe de avânt, - recompensă care nu odată îmi dă și azi îndemn spre bine»³⁶.

Publicat cu două zile înaintea mării adunări, articolul cu titlul mai mult decât sugestiv, face o inventariere a suferințelor îndurate de-a lungul secolelor de către românii din Transilvania și Banat: ”Batjocoriți am fost și scuipați, defăimați și urmăriți, căci n-aveau ochi să ne vadă. Și ne-au prins și ne-au ferecat, ne-au scuipat și judecat, căci drept n-aveam să ne plângem. Când ceream apă, ne dădeau oțet, când ceream aer, nu ne încăpeau temnițele, iar când ceream lumină, astupau și cea din urmă ferăstruie, căci cutezam să cerem... Nesfârșite au fost suferințele noastre, Părinte al tuturor! Lung a fost drumul golgotei, căci l-am bătut de veacuri!”³⁷. Finalul articolului lasă să se întrevadă speranța lui Evuțianu în justetea hotărârii ce o va lua Marea Adunare de la Alba-Iulia: ”Părintele nostru! Dacă n-a putut trece de la noi acest pahar al suferințelor, că să nu-l bem, facă-se voia Ta: Fă-ne părtași învierii de veci!”³⁸.

Articolul a apărut vineri, în preajma Adunării Naționale convocate pentru duminică, 1 decembrie 1918 st.n., Evuțianu fiind convins că această duminică va fi ziua învierii românilor din Transilvania și Banat. Articolul va fi republicat în ”Foaia Poporului” din Sibiu (8 decembrie 1918), iar după două decenii, în ”Curentul” din București, în numărul festiv din 2 decembrie 1938 și în ”Cuvântul Satelor” din Timișoara, la 7 decembrie 1938³⁹. Dacă publicarea articolului ”Golgota” i-au produs bucurie și aprecieri deosebite, nu același lucru îl putem spune despre articolul ”Cain”⁴⁰ în care condamnă abuzurile făcute de sârbii din Banat. Articolul se încheie cu o concluzie tristă: ”Pentru că, dacă frați ne-au fost sârbii până ieri, ne-a înfrățit suferința comună, azi nu mai suntem frați. Nu este frate cel ce varsă sânge nevinovat de

³⁵ Sabin Evuțianu, *Alba Iulia...*, p. 589.

³⁶ Sabin Evuțianu, *Ziarul...*, p. 71.

³⁷ ”Românul”, an. VII, nr. 17 din 16/29 noiembrie 1918, p. 1.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 67-68.

⁴⁰ ”Românul”, an. VII, nr. 40 din 15/28 decembrie 1918, p. 1.

frate, ci Cain, și scris este în cartea dreptății de veci: acum blăstămat să fii tu și izgonit din acest pământ care și-a deschis gura ca să primească sângele fratelui tău din mâna ta!”⁴¹. Anticipând o reacție potrivnică, în ajunul Crăciunului, când armata sârbă ocupă Lipova, Evuțianu își ia soția și fetița și le adăpostește la vărul său Ioan, preot în Odvos, dar comite imprudența de a se întoarce în redacția ziarului ”Românul”: ”Imprudentă. Asaltați, m-am ascuns cu Ion Clopoțel și dr. I. Iacob, colegi de redacție, într-o firidă secretă a sălii de mașini (tipografie). Adevărată minune, că am scăpat teferi (neobservați)”⁴².

Emoționant și edificator pentru sensibilitatea și profunzimea dascălului, a fost și articolul intitulat ”Mortul neamului”, ce omagia memoria primului martir al Unirii, Ion Arion din satul Agriș, împușcat în drum spre Alba-Iulia, în gara Teiuș: ”Ai luptat mai bine de patru ani de zile, în țară străină, pentru interese străine, împotriva celor ce-ți erau dragi în suflet, împotriva fraților tăi, ai luptat cu vitejie, să-ți plinești datoria de cetățean, datoria de suflet, să fii credincios cuvântului dat cu jurământ. În inima ta închideai însă, în toiul luptelor, un ideal, idealul nostru al tuturor”⁴³.

Jertfa lui Ion Arion a fost una simbolică ce confirma pentru posteritate că nici ultimii pași spre Alba-Iulia nu au fost un marș triumfal, ci încununarea unui șir nesfârșit de jertfe și suferințe: ”Ai murit în zilele sublime, istorice ale neamului nostru românesc, - ai murit pentru că erai fiu credincios neamului acestuia – ai murit ca să sfințești cu scump sângele tău marele act al unirii tuturor românilor... Pe catafalc, cu cămașa desfăcută, cu pata de martir deasupra inimii, înconjurat de lume multă și de întreg sufletul neamului tău, tu esti eroul românilor din întinsul lumii, tu ești martirul și răscumpărătorul unității noastre naționale”⁴⁴.

Și pentru Evuțianu, cele trei luni de zbucium la „Românul” vor constitui o perioadă de intense trăiri, imposibil de uitat: „Trăiam prea intens. Înfrigurarea lumii noi ce se înfiripase și svârcolirile sălbatice de ultima oră a lumii ce avea să dispară, trebuia să le frământăm și să le cristalizăm prin sufletul și condeiele noastre. Dar catedrele ne așteptau. Ca noroc, ne-a sosit un tânăr cult și vioi, sortit carierei de ziarist, dl. Ion Clopoțel. Am rămas pe lângă dânsul ca redactori – interni, subsemnatul și colegul L. Iacob”⁴⁵. Aceeași stare de spirit îl va încerca pe Evuțianu și la aproape două decenii

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Sabin Evuțianu, *Clipe...*, p. 69.

⁴³ ”Românul”, an. VII, nr. 22 din 23 noiembrie/6 decembrie 1918, p. 1.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Sabin Evuțianu, *Ziarul...*, p. 70.

de la Marea Unire, când va evoca activitatea de la „Românul”: „Impresiile ce le aștern azi în fugă, cu ochii înrouați m-au făcut să ridic colbul de pe legătura în care îmi păstrez, numai pentru mine, seria articolelor de fond scrise în nopțile de veghe, cu avântul anilor tineri de atunci, cu dragostea cu care îmbrățișam tot ce svâcnea românește, cu nădejdea zilelor ce-au venit și cu credința în supremul ideal al generației mele, pe care l-am ajuns și îl trăiesc”⁴⁶.

Evuțianu a participat la consfăturile unde s-au discutat probleme organizatorice legate de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, inclusiv cele privind transportul participanților la adunare. Pentru că numărul trenurilor era mic și multe vagoane erau degradate după patru ani de război, s-a făcut apel la delegații din localitățile mai apropiate să nu folosească transportul feroviar și să plece cu două-trei zile mai devreme. Consfăturile mai mărunte se țineau în casa lui Ștefan Cicio-Pop, iar cele mai ample, în sala de gimnastică și în sala festivă a fostei Școli civile ortodoxe române de fete.

Evuțianu pleacă împreună cu alți delegați spre Alba Iulia în 30 noiembrie, într-o zi posomorâtă, având însă în suflet „numai soare”. Pe drum află de la prietenii din Banat, care povesteau, „cu indignare, dar nu fără umor” de „peripețiile și mizeriile prin care au trecut până au reușit să se strecoare peste linia demarcațională”⁴⁷. În gara Radna au fost surprinși de primii fulgi, pe care i-au considerat de bun augur și s-au întâlnit cu „cete, cete” de țărani „în straie de sărbătoare ce se întreceau în albeață cu acești fulgi tot mai deși și mai jucăuși”.

La 1 Decembrie 1918, Evuțianu s-a aflat printre cei 1228 de delegați cu drept de vot, în calitate de reprezentant al Școlii Normale din Arad și delegat al ziarului „Românul”. Măreția adunării îl va impresiona profund: „Nu cred că zorii vreunei zile să mai fi văzut atâta lume în Alba Iulia ca cea din 1 decembrie 1918, dar hotărât, niciodată nu a văzut până atunci atâta fâlfăire de tricolor românesc, niciodată n-a auzit atâta cânt și veselie, nici n-a fost martoră la atâta ordine și demnitate în scurgerea fluviilor de oameni de toate vârstele spre Câmpia lui Horia. Fluvii fără zăgazuri, suflete libere, pași siguri, frunți descrețite, senine, ochi strălucitori îndreptați spre culmile unui viitor mai fericit”⁴⁸.

La scurt timp după Marea Unire, Consiliul Dirigent îl va numi director al Liceul „Traian Doda” din Caransebeș, iar la 1 mai 1923 preia funcția de inspector al școlilor secundare din Regiunea I școlară Timișoara și din 1929 va conduce învățământul preuniversitar din Banat, fiind numit inspector șef până în anul 1946.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 590.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 591.